

СЕРВИС №1

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

2020

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2020 йил, 1-сон

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда
0561-ракам билан рўйхатга олинган.

ЎзР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

Тахририят изходий жамоаси:

Бош мухаррир:
и.ф.д. **М.Э.Пўлатов**

Бош мухаррир ўринбосари:
доцент **Д.Х.Асланова**

Масъул котиб:
профессор **М.Қ.Пардаев**

Мухаррир:
Ф.А.Сафаров,

Техник мухаррир:
С.Хусенов,

Корректор ва саҳифаловчи:
Ҳ.Н.Очилова

1 йилда 4 маротаба
чоп этилади.

Ўзбекистон худудида тарқатилади.

Тахририят манзили:
140100, Самарқанд шаҳар,
Амир Темур кўчаси, 9-йй,
тел.: +998(66)233-28-38,
+998(66)233-17-88
факс: +998(366)231-12-53
эл.почта:
samisiservis@inbox.uz

Тахририят кенгаши раиси:

М.Э.Пўлатов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти ректори, иқтисод фанлари доктори

Тахририят кенгаши раиси ўринбосари:

Д.Х.Асланова – СамИСИ илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректори, иқтисод фанлари номзоди, доцент

Тахрир кенгаши аъзолари:

Б.А.Бегалов – Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси раиси, иқтисод фанлари доктори, профессор

М.Қ.Пардаев – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти профессори, иқтисод фанлари доктори

Б.К.Гоибназаров – ЎзР Давлат Статистика қўмитаси Кадрларни қайта тайёрлаш ва статистика тадқиқотлари маркази директори, иқтисод фанлари доктори, профессор.

Д.Р.Зайналов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти профессори, иқтисод фанлари доктори

О.М.Муртазаев – Тошкент Давлат Иқтисодиёт университети Самарқанд филиали директори, иқтисод фанлари доктори, профессор

М.Р.Болтабаев – Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия ва спорт университети ректори, иқтисод фанлари доктори

Р.Х.Эргашев – Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти профессори, иқтисод фанлари доктори

И.С.Тўхлиев – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти профессори, иқтисод фанлари доктори

М.М.Мухаммедов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти профессори, иқтисод фанлари доктори

К.Б.Уразов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти профессори, иқтисод фанлари доктори

Қ.Ж.Мирзаев – СамИСИ ўқув ва тарбиявий ишлар бўйича проректори, иқтисод фанлари доктори, профессор

Б.И.Исройлов – ЎзР Адлия вазирлиги қошидаги юристлар малакасини ошириш маркази кафедра мудири, иқтисод фанлари доктори, профессор.

Б.Абдукаримов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти профессори, иқтисод фанлари номзоди

Б.У.Нуруллаев – Самарқанд вилояти ҳокимининг туризмни ривожлантириш масалалари бўйича ўринбосари

А.А.Аблокулов Интернет-маркетинг технологиялари асосида маркетинг қарорларидан самарали фойдаланиш механизмлари	139
Д.Р.Тухтасинова Бошқарувни ахборот технология таъсирида ривожлантириш	144
МОЛИЯ ВА БАНК ХИЗМАТЛАРИ	
Дж.Р. Зайналов Совершенствование информационного обеспечения органов казначейства Республики Узбекистан	148
Б.Б.Ибрагимов Сайёр солиқ текшируви ва уни ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари	152
З.О. Ахроров, Ш.О. Шермаматов Солиқ муносабатларини тартибга солиш шароитида солиқ рискларини бошқариш йўллари	156
Р.З.Мухаммадиев Тиббий суғурта ва Ўзбекистонда уни ташкил этишнинг долзарб масалалари	161
О.Д.Хамракулова Инвестиции в социально-экономическом развитии экономики узбекистана	164
Н.Х.Рузибаева, Н.Э.Эрназаров Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларнинг ўрни	168
БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ, ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛ ВА АУДИТ	
М.Қ.Пардаев, А.Н.Холикулов, Ҳ.А.Рахимов Меҳмонхона хўялиги иқтисодий салоҳияти самарадорлигига таъсир этувчи омиллар таҳлили	173
З.Б.Эшпулатова Даромадлар ҳисобининг концептуал асослари	177
Т.И.Яхёев Туристик хизмат қўрсатувчи субъектларда сафар харажатлари таҳлили	181
КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ВА ПЕДАГОГИКА	
С.Ш. Уразов Ўзбекистонда нодавлат таълим хизматлари самарадорлигини оширишда хорижий мамлакатлар тажрибаларидан фойдаланиш	185
Ҳ.Н.Очилова, И.Р.Бердиқулова Таълим соҳаси бўйича ривожланган мамлакатлар тажрибаси ва улардан мамлакатда фойдаланиш имкониятлари	189
ЭЪТИБОРГА МОЛИК МАСАЛАЛАР	
Вақтдан самарали фойдаланган тарихий шахслар. Энг кўп китоб нашр қилган мамлакатлар. TOP - 20 (IPA). Оила аъзоларига таъриф	194
АТАМАЛАР ТАЪРИФЛАРИ	
М.Қ.Пардаев “Х” ҳарфи билан бошланадиган иқтисодиётга оид атамалар ва категорияларнинг таърифлари	196

- Республикаси қонун хужжатлари тўплами", 2018 йил 31 декабрь, 52-сон, 987-модда.
- 12.Ўзбекистон Республикасининг янги таҳтиридаги Солик Кодекси. Т: Қонун хужжатлари маълумотлари миллӣ базаси (www.lex.uz), 2019 йил 31 декабрь.
- 13.Ўзбекистон Республикасининг “Давлат солик хизмати тўғрисида”ги Қонуни. Т.: “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси”, 1997 йил, 9-сон, 232-модда.
- 14.Ўзбекистон Республикасининг “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида”ги Қонуни. Т.: “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси”, 1997 йил, 9-сон, 232-модда.
- 15.Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига 2019 йил 30 декабрда 3207-сон билан рўйхатга олинган “Давлат солик хизмати органлари томонидан солик тўловчилар фаолиятида амалга ошириладиган солик назорати тадбирини видеотасвирга олиш тартиби тўғрисидаги Низом”. Т.: Қонун хужжатлари маълумотлари миллӣ базаси (www.lex.uz), 2019 йил 30 декабрь.
- 16.Ўзбекистон Республикаси Олий Суди Пленумининг 2018 йил 24 августдаги «Далиллар мақбуллигига оид Жиноят-Процессуал Қонуни нормаларини кўллашнинг айrim масалалари тўғрисида»ги қарори. www.norma.uz.

Б.Ибрагимов Выездная налоговая проверка и особенности ее организации	B.Ibragimov Mobile tax audit and features of its organization
<p>Аннотация: В статье рассматриваются особенности организации и проведения выездных налоговых проверок, вновь введенных в налоговое законодательство Республики Узбекистан. На основе анализа автор вносит предложения по проведению и порядку организации налоговых проверок.</p> <p>Ключевые слова: налоговый контроль, налоговые проверки, выездная налоговая проверка, органы государственной налоговой службы, налогоплательщики, субъекты выездной налоговой проверки.</p>	<p>Abstract: The article describes the features of the organization and conduct of mobile tax audits, first introduced in the tax legislation of the Republic of Uzbekistan. Based on the analysis, the author makes proposals on the subject and order of its organization.</p> <p>Keywords: tax control, tax audits, mobile tax audit, state tax service bodies, taxpayers, subject of mobile tax audit.</p>

З.О. Ахоров – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таянч докторанти,
Ш.О. Шермаматов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти талабаси

СОЛИҚ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ ШАРОИТИДА СОЛИҚ РИСКЛАРИНИ БОШҚАРИШ ЙЎЛЛАРИ

Аннотация. мақолада солик муносабатларини тартибга солишда солик рискларининг моҳияти, уни бошқариш йўллари, шунингдек, солик рисклари хусусиятлари ва функциялари, шунингдек давлат солик риски ва солик тўловчилар солик риски ўртасидаги боғлиқлик кўриб чиқилган ва бу борада хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: солик, солик тизими, солик риски, ноаниқлик, функция.

Кириш. Солик муносабатларини тартибга солиш шароитида олдинга қўйилган мақсад ва вазифалар йўлида юзага келаётган тўсиқлар давлатнинг солик сиёсатини самараадорлигини оширишни ва бу борада аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқишини талаб этади.

Шуни таъкидлаш керакки, ҳозирги пайтда Ўзбекистон Республикасида солик тизими қаттиқ, аммо қатъий танқидга учрайди[1]. Бугунги кунда солик тизимини такомиллаштириш бюджеттга молиявий ресурсларнинг тўлиқ тушишини таъминлайдиган камчиликларни бартараф этишга, солик ва йиғимлар таркибини соддалаштиришга қаратилган.

Давлатнинг соликларни тартибга солишининг замонавий тизими солик соҳасида салбий ҳолатларнинг пайдо бўлишида қандай чоралар кўриш масаласини кўндаланг қилиб қўяди. Бундай юзага келаётган кутилмаган ҳодисалар хавфини олдини олиш учун

барча даражадаги бюджет ва солиқ тизимларини бошқариш вазифаларини қайта йүнәлтириш орқали солиқ идоралари амалий фаолиятини бошқариш воситаларини жорий этиш орқали амалга ошириш мумкин.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Ҳозирги вақтда “риск” соҳасида бир қатор ишлар ёзилган бўлсада, бу тушунча доирасидаги фикрлар умумлаштирилмаган. Замонавий иқтисодий адабиётларда “риск” тушунчасига қўйидаги қарашлар мавжуд:

- риск ноаниқлик сифатида;
- риск фаолият сифатида;
- риск кутиладиган натижадан фарқланиши сифатида;
- риск хавф ёки йўқотишнинг юзага келиш эҳтимоли сифатида;
- риск нохуш ҳодисаларнинг эҳтимоли сифатида.

Иқтисодиётда риск тушунчаси ноаниқлик сифатида кенг талқин қилинади. Жумладан, таникли луғатшунос С.Н. Ожеговнинг рус тили луғатида “риск” бу “муваффакиятга интилиш, баҳтли ҳодисадан умид” деган маънони англатади [2] дейилса, машхур Вебстера луғатида рискка “хавф, зарар ёки талафот қўриш эҳтимоли” деб қаралган. Ф.Найт ўзининг асарида ноаниқликдан фарқли равишда рискни таҳлил килиш ва бошқаришга боғланган баҳоланадиган объектни аниқлаш билан бөглайди[3].

“Риск” тушунчаси мазмуни риск майдонида вужудга келадиган жавобгарлик турини ёки объектини суғурталаш деб ҳам таъкидланди [4].

Солиқ рисклари тўғрисида кўпчилик тадқиқотлар солиқ тўловчиларнинг солиқ рисклари масалаларини кўриб чиқишга бағишлиган. Бу шу билан изоҳланадики, риск ва ноаниқлик назарияси хўжалик субъектлари фаолияти билан боғланганлиги сабабли аввалдан тадбиркорлик риски билан алоқадор ҳисобланади. Хўжалик субъектларида солиқ тўлаш кайфияти фойда олиш билан изоҳланади. Зеро, молиявий барқарор корхона солиқ бўйича қарздорликларини бартараф этиш, қолаверса ортиқча тўлов яратиб қўйишга ҳаракат қиласи.

Тадқиқот методологияси. Мақолада илмий мушоҳада, абстракт-мантиқий фикрлаш, қиёсий таҳлил, маълумотларни гурухлаш усулларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Солиқ рискларини бошқариш мақсадида, солиқ тўловчининг солиқ риски – солиқ хатолари, солиқ қонунчилигини нотўғри талқин қилиш ва солиқ фаолиятининг бошқа ишлари натижасида ноаниқлик шароитида солиқ тўловчининг бюджет олдиаги ўз мажбуриятларини бажариши пайтида юзага келадиган нохуш молиявий, ҳукуқий ва ижтимоий ҳолатларнинг пайдо бўлиш эҳтимоли сифатида қараш лозим.

Давлат солиқ риски ва солиқ тўловчи солиқ рисклари ўртасида тескари характер мавжуд. Солиқ муносабатлари бўйича уларнинг мақсадлари ўзгачадир: давлат – солиқ тўловлари ҳажмини ошириш, солиқ тўловчилар эса – уларни камайтириш. Умуман олганда, солиқ янгиликлари давлат учун ижобий ва солиқ тўловчи учун салбий ҳолат бўлиши мумкин.

Солиқ рискларини таснифлаш хусусиятларидан келиб чиқиб ўзгачадир (чизма).

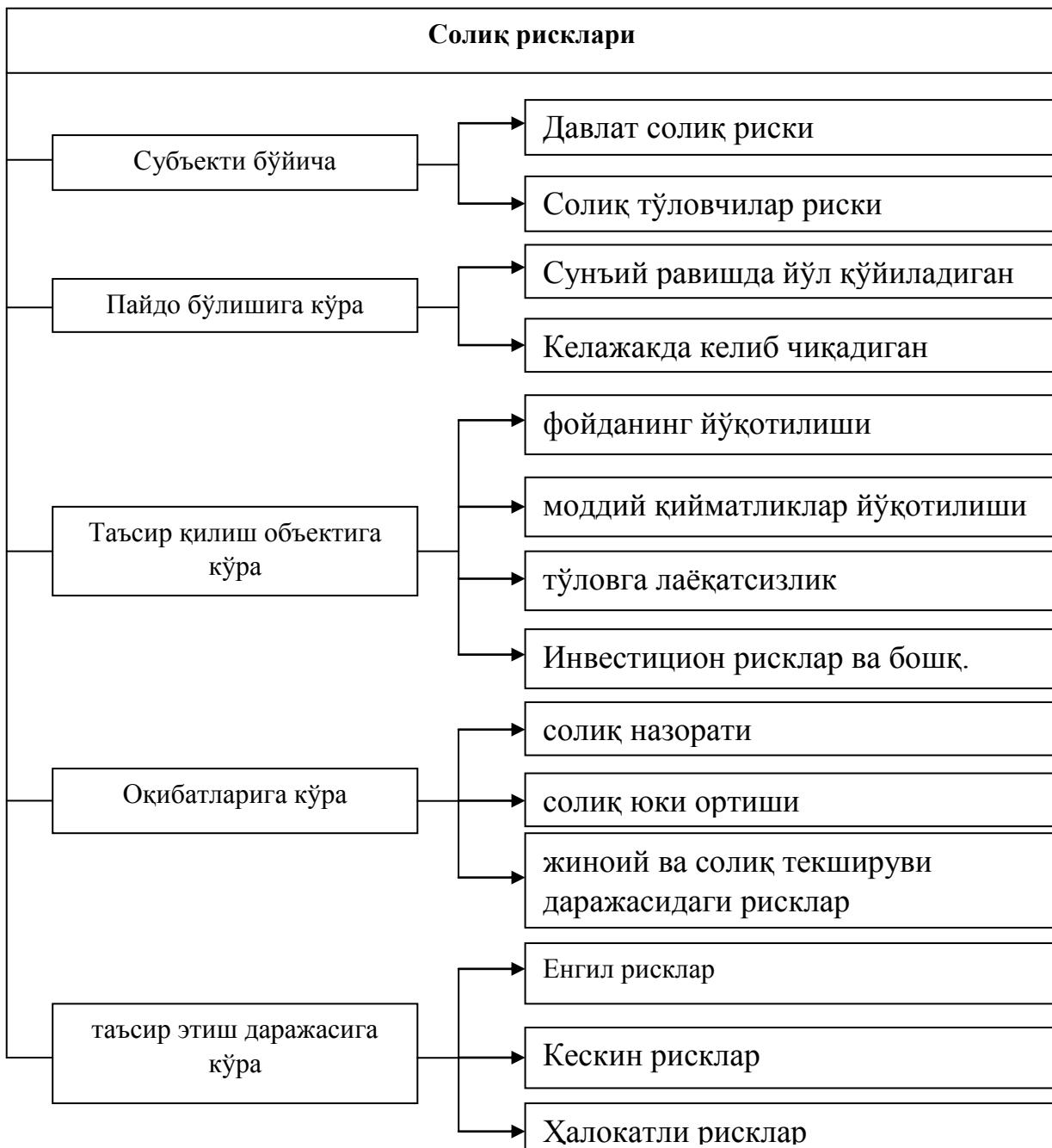
Хўжалик субъектлари солиқ рисклари қўйидаги хусусиятларига эгалиги тадқиқ қилинди:

- 1) ноаниқлик – воқелик ривожини аниқ баҳолаш учун етарли маълумотларнинг этишмаслиги билан изоҳланади;
- 2) муқобиллик – воқелик ривожининг камида икки варианти мавжудлигига рискларнинг намон бўлиши;
- 3) эҳтимоллилик – воқелик бўлишининг математик ҳисоб-китобини олиб бориш имконияти;
- 4) йўқотиш мавжудлиги – кутилмаган вазиятларда рискли ҳолатларнинг ривожланишининг биттасини амалга ошириш;
- 5) бефарқлик – риск субъекти фаолиятига тўғри муносабатда бўлишида рискнинг

вужудга келиши, ҳаттохи у воқеликнинг муваффақиятли амалга оширилиши учун жавобгарликни охираша олади

6) ўзгарувчанлик – алоҳида рискларни амалга ошириш таркиби ва эҳтимоли ҳар доим ҳам барқарор эмас ва у вакт ўтиши ички ва ташқи рискларнинг таъсири билан ўзгариши;

7) қарама-қаршилик – риск молиявий қарорларни бошқариш ва қабул қилишнинг янги воситаларини топишни тақозо этади ва тараққиётга эришиш учун турткни бўлади; бошқа томондан риск маълумотлар етарли ўрганилмагандаги ижтимоий ва иқтисодий харажатларга олиб келадиган қарорларни қабул қилишда асосланмаган қарорларни қабул қилишга олиб келади.

Чизма. Солик рискларини таснифлаш*

*Муаллифлар ишланмаси.

Солик риски обьекти – давлатнинг солик сиёсати йўналишларидан келиб чиқиб, хўжалик субъектлари томонидан амалга ошириладиган маълум бир солик рискларини

келтириб чиқариши мумкин бўлган муносабатлар ҳисобланади. Солик сиёсати мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб солик рисклари объектлари таркиби турличадир. Умумий риск объектлари қуидагилар ҳисобланади:

- давлат бюджети ёки хўжалик субъектлари даромадлар қисми;
- хўжалик субъектлари солик юки;
- қонунчилик томонидан ўрнатилган солик ва йигимлар бўйича имтиёзлар тизими.

Тадқиқотларимиз кўрсатишича, Ўзбекистон Республикаси солик сиёсати асосий мақсади бюджет даромадларини ошириш, солик маъмурчилигини такомиллаштиришга йўналтирилган чора-тадбирлар фискал функцияни таъминлашдан иборат [5] [6]. Бу айниқса сўнгти йилларда солик ислоҳотларида кенг намоён бўлмоқда.

Солик риски субъектлари бюджет-солик соҳасидаги молиявий сиёсатни амалга оширувчи ва ҳуқуқий тартибга солувчи субъектлар ҳисобланади.

Солик рискларининг моҳияти унинг функциялари орқали яққол кўринади. Юқорида ҳусусиятлардан келиб чиқиб, солик рискига қуидаги функцияларни бериш мақсадга мувофиқ:

1) Рискнинг ҳимоя функцияси – субъектларнинг салбий ҳолатлар, кутилган натижаларнинг юзага келишида солик рисклариға тайёрлигини таъминлашни назарда тутади. Бундан ташқари, ҳимоя функцияси ҳимоя воситаларини қўллашда субъектларни мотивлаштириш (қарорларнинг бошқа вариантларини шакллантириш, суғурталашни шакллантириш) ҳолатлари борлиги билан ҳам изоҳланади.

2) Рағбатлантирувчи функция – субъект кутилмаган воқеликни пайдо бўлиш эҳтимолини тушунган ҳолда рискларни бартараф этиш ёки камайтириш, шунингдек риск омилларига таъсир этиш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқишни назарда тутади.

3) Инновацион функция – риск билан курашда фан ва амалиётнинг замонавий мудаффақиятларидан келиб чиқиб, рискларни тартибга солишнинг янги ва долзарб йўлларини ишлаб чиқишни тақозо этади.

Айнан ўз чегараларига эга солик тўлови солик тўловчиларни кўпроқ рағбатлантиради, соликларни даромад (фойда) келтирувчи иқтисодий воқелик сифатида эътироф этилиши учун замин яратади. Проф. Ж.Р. Зайналовнинг фикрига кўра, ҳар бир тўлов, ҳар бир харажат тури, ҳар бир жарима тўлаш (у салбий ҳолат бўлса ҳам), ҳар қандай ресурс оқими хўжалик субъектига даромад (фойда) келтириши ва уларнинг иқтисодий ўсишига молиявий потенциалини янада ошишига замин яратиш лозим[7].

Бундай фикрни тан олиш билан бирга биз юқорида қайд этилган иқтисодий воқеликлар таркибиға кўзланмаган харажатлардан ҳам даромад (фойда) олиниши мумкинлиги, унинг солик обьектида кўрсатиб ўтилишини муҳим деб биламиз. Айнан бундай йўқотишлар солик тўлов потенциалининг чегарасини қисқартириши мумкин. Бундай ҳолатга йўл қўймаслик ҳар қандай риск натижасида йўқотишлар юз берганда, шу йўқотишларни “солик тўлови потенциали”ни аниқлашда эмас, балки “мумкин бўлган солик потенциали” деб фикр юритиш ҳам мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Юқорида келтирилган функцияларда солик тизимини бошқаришда самарали молиявий қарорлар қабул қилишни таъминлайди. Шунингдек, рискларни бартараф этиш ва камайтириш борасидаги қилинадиган ишлар қаторига таҳлилий қисмини олиб бориш зарур. Маълумотлар етарли бўлиши билан бир қаторда уни тўғри таҳлил қила олиш соликларни тартибга солиш ва бошқаришда тўғри молиявий қарор қабул қилишни ўзида акс эттиради. Шунингдек, ўтган даврлардаги камчиликлар таҳлил қилиниб, рискларни бартараф этиш варианtlари ишлаб чиқилишига эътибор қаратиш лозим.

Таҳлилий маълумотлардан келиб чиқиб, хўжалик субъектлари самарали бошқарув қарорларини қабул қилишда назоратни таъминлаш муҳимdir. Назоратни амалга ошириш солик сиёсатини амалга оширишнинг ажралмас қисмидир.

Холоса ва таклифлар. Юқоридагилардан келиб чиқиб қуидаги холоса ва так-

лифлар ишлаб чиқилди:

- солиқ тортисида, давлат солиқ риски ва солиқ түловчилар солиқ риски ўртасидаги тағовутни фарқлаш;
- солиқ риски хусусиятлардан келиб чиқиб, солиқ риски функциялари сифатида ҳимоя, рағбатлантирувчи ва инновацион функцияларини қабул қилиш;
- режалаштирилмаган харажатлардан даромад (фойда) олиниши мумкинлиги унинг солиқ обьектида кўрсатиб ўтиш;
- қўймаслик ҳар қандай риск натижасида йўқотишлар юз берганда, шу йўқотишларни “солиқ тўлови потенциали”ни аниқлашда эмас, балки “мумкин бўлган солиқ потенциали” деб фикр юритиши;
- солиқ рискларни бартараф этиш ва камайтириш борасидаги қилинадиган ишлар қаторига таҳлилий қисмини олиб бориш ва шу асосда хўжалик субъектлари самарали бошқарув қарорларини қабул қилишда назоратни таъминлаш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. 2019 йилда мамлакатимизни ривожлантиришнинг энг муҳим устувор вазифалари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Парламентга Мурожаатномаси. 2018 йил 28 декабр.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: 2010. <http://ozhegov.textologia.ru/definit/risk/?q=742&n=201517>. Мурожаат санаси: 27.12.2019й.
3. Knight F.H. Risk, uncertainty and profit. Houghton Mifflin Company, 1921. – р. 66.
4. Зубайдуллаев Ф.Ф. и др. Методические аспекты оценки риска в условиях возникновения неблагоприятных событий. // Ижтимоий-иктисодий ва молия тизимларини институционал ривожлантириш: глобал миқёсда миллий иктисодиёт. I-қисм/ 2019 йил 16-17 май кунлари. XI Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. Самарқанд, СамИСИ, 2019. – 383 б.
5. Ahrorov Z. O. Increase Budget Revenues of Various Levels by Economically Limiting Tax Paying Potential. //European Journal of Business and Management. Vol.11, No.10, 2019. – Р. 94-99. DOI:10.7176/EJBM (Global Impact Factor 7.17)
6. Ahrorov Z. O., Zaynalov D. R. Modernization of the Tax Science: Methodology and New Paradigms. //International Journal of Multidisciplinary and Current Research (IJMCR). Vol.7 (May-June 2019). – Р. 305-312. DOI: <https://doi.org/10.14741/ijmcr/v.7.3.11> (Global Impact Factor 5.126).
7. Зайналов Ж.Р. Необходимость обеспечения взаимной бюджетной и налоговой политики в условиях благоприятной государственной экономико-правовой атмосферы. /Глобальные проблемы модернизации национальной экономики. Материалы VI Международной научно-практической конференции (очно-заочной): в 2 частях. Тамбов, 26-28 апреля 2017г. - с. 214.

<p>З.Ахроров, Ш.Шерматов</p> <p>Пути управления налоговыми рисками в условиях регулирования налоговых отношений</p> <p>Аннотация: в статье рассматриваются сущность налоговых рисков, пути управления ими, особенности и функции налоговых рисков при регулировании налоговых отношений, а также связь между государственным налоговым риском и налоговым риском налогоплательщика. Разработаны выводы и предложения по данной теме.</p> <p>Ключевые слова: налог, налоговая система, налоговый риск, неопределенность, функция.</p>	<p>Z.Ahrorov, Sh.Shermatov</p> <p>Ways to manage tax risks in the context of the regulation of tax relations</p> <p>Abstract: the article highlights the essence of tax risks, the ways of its management, the features and functions of tax risks in the regulation of tax relations, as well as relationship between the state tax risk and the taxpayer tax risk. Developed conclusions and suggestions on this topic.</p> <p>Keywords: tax, tax system, tax risk, uncertainty, function.</p>
--	--